

Verschillen in sociale integratie tussen etnische groepen: beschrijving en verklaring

Gijs Weijters en Peer Scheepers¹

Summary

Differences in social integration among ethnic groups: description and explanation

In the Netherlands little quantitative research has been done on the social integration of ethnic minority groups. In this contribution we look at the social integration of the four biggest ethnic minority groups in the Netherlands (Turks, Moroccans, Surinamese and Antilleans). The operationalisation of social integration refers to the magnitude of informal contacts the ethnic groups have with autochthonous, Dutch friends. First, we describe the degree of social integration of the four ethnic groups. Second we try to explain the differences in the degree of social integration between these groups. Cross-sectional data collected in 1994 show that Antilleans have the most contacts with the Dutch, then the Surinamese, then the Turkish and finally the Moroccans who have the fewest contacts with the Dutch. Poor language skills explain the differences in social contacts to some extent. Other explanations for the differences in social contacts are educational level, the generation of migration, and the place of residence.

1. Inleiding

In het verleden hebben vele nieuwkomers zich in Nederland gevestigd (Lucassen & Penninx, 1994). Heden ten dage is ongeveer tien procent van de Nederlandse bevolking van allochtone herkomst. In de vier grote steden ligt dit percentage tussen de 25 en 35 procent (Martens & Weijers, 2000; Tesser, Merens, van Praag & Iedema, 1999). Deze ontwikkelingen hebben ertoe geleid dat de Nederlandse samenleving een multiculturele samenleving wordt genoemd. Volgens FORUM (1999), het Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling, is dat een samenleving die 'groepen en individuen van uiteenlopende etnisch-culturele herkomst een volwaardige plaats biedt.' Gezien de onderwijs-, arbeidsmarkt- en inkomenspositie van de vier grootste etnisch-culturele minderheidsgroepen in Nederland, de Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen (Martens & Weijers, 2000; Veenman, 1999) kan gesteld worden dat de integratie van etnisch-culturele minderheidsgroepen nog niet het niveau heeft bereikt om te spreken van een multiculturele samenleving. Het is daarom van belang om inzicht te verkrijgen in de mate van integratie van etnisch-culturele minderheidsgroepen.

Met betrekking tot integratie worden twee dimensies onderscheiden: structurele integratie en sociaal-culturele integratie. Vermeulen en Penninx (1994) verstaan onder structurele integratie een volwaardige deelname van etnische minderheden aan maatschappelijke instituties, zoals onderwijs en de arbeidsmarkt, waarbij onder volwaardige deelname evenredige deelname wordt verstaan. Onder sociaal-culturele integratie verstaan zij de sociale contacten die leden en organisaties van minderheden met de bredere samenleving onderhouden (sociale integratie), als ook de culturele aanpassing aan die samenleving (culturele integratie).

Naar structurele integratie is en wordt in ruime mate onderzoek gedaan in tegenstelling tot sociaal-culturele integratie. Er is in Nederland weinig (kwantitatief) onderzoek verricht naar deze vorm van integratie. Een van de onderzoeken in Nederland met betrekking tot sociaal-culturele integratie is uitgevoerd door van Niekerk, Sunier en Vermeulen (1987), waarin met name werd gekeken vanuit het oogpunt van de autochtone bevolking. Dagevos (2001) heeft een kwantitatief onderzoek gedaan naar structurele en sociaal-culturele integratie. In zijn onderzoek wordt de mate van integratie van de vier grote etnisch-culturele minderheidsgroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) beschreven. Tevens probeert hij een verklaring te geven voor verschillen tussen de etnische groepen.

Met dit onderzoek proberen we meer inzicht te geven in de mate van sociale integratie, dat wil zeggen de interetnische contacten, van de vier grote etnisch-culturele minderheidsgroepen in Nederland (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen). Deze contacten worden beschreven vanuit het oogpunt van de allochtone bevolking. We stellen ons in dit artikel een tweetal vragen. De eerste vraag is in welke mate mensen behorende tot de vier grote etnisch-culturele minderheidsgroepen in Nederland (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) contact hebben met autochtonen. Daarnaast vragen we ons af of en in hoeverre de verschillen in de mate van contact met autochtonen tussen deze etnische groepen te verklaren zijn door rekening te houden met individuele kenmerken. Met andere woorden, zijn er individuele kenmerken te vinden waarop de etnische groepen van elkaar verschillen waardoor de invloed van de etnische herkomst op de mate van contact met autochtonen verklaard wordt.

2. Theorievorming inzake interetnische contacten

Contacten van allochtonen met autochtonen kunnen goed zijn voor het samenleven in dezelfde wijk, dezelfde stad en hetzelfde land en met name voor het totstandkomen van een multiculturele samenleving. Door interetnisch contact groeit het begrip voor elkaar en nemen vooroordelen ten opzichte van elkaar af (Hamberger & Hewstone, 1997; Hewstone & Brown, 1986). Daarnaast kunnen contacten ook invloed hebben op de structurele positie die men inneemt (en dus op de mate van structurele integratie). Men heeft bijvoorbeeld kennissen of vrienden via wie men aan een (andere) baan kan komen. Deze (positieve) processen rond interetnische contacten kunnen gekoppeld worden aan de sociaal-kapitaaltheorie (Portes, 1998).

Portes (1998) schetst de ontwikkeling van het sociaal-kapitaalbegrip in de hedendaagse sociologie. Sociaal kapitaal wordt omschreven als 'de mogelijkheid voor actoren om hulpbron-

nen veilig te stellen door middel van het lid zijn van of deel te nemen aan sociale netwerken of sociale structuren'. Portes maakt met betrekking tot sociaal kapitaal het onderscheid tussen de actoren (zowel diegenen die gebruik willen maken van de hulpbronnen behorende tot een sociaal netwerk, als diegenen die de hulpbronnen 'aanbieden') en de hulpbronnen. Door Scheepers en Janssen (2001) worden de actoren opgevat als individuen die vrijwillige informele contacten hebben en deze contacten noemen zij de 'conditio sine qua non' voor sociaal kapitaal. In navolging van hen beschouwen we interetnische contacten als vrijwillige informele contacten en dus als een 'conditio sine qua non' van sociaal kapitaal.

Gezien het feit dat we enkel sociale contacten van etnische minderheidsgroepen met autochtonen bekijken, geven we een beeld van één aspect van het sociaal kapitaal van deze etnische minderheidsgroepen. De contacten die men onderhoudt met leden van de eigen herkomstgroep of met leden van andere etnische minderheidsgroepen belichten we niet. In termen van sociaal kapitaal gesproken, betekent dit dat we de mate van 'wit' sociaal kapitaal van de vier grote etnisch-culturele minderheidsgroepen beschrijven. Daarnaast proberen we de verschillen in de mate van 'wit' sociaal kapitaal tussen de vier etnisch-culturele minderheidsgroepen te verklaren.

3. Hypothesen

Op basis van bestaande theorieën en eerder onderzoek zijn een aantal verwachtingen af te leiden ter beantwoording van de in deze bijdrage gestelde verklaringsvraag. Uit de sociale-identiteitstheorie (Tajfel & Turner, 1979) volgt dat mensen in het algemeen *niet* met leden van andere etnische groepen zullen (willen) verkeren. Deze theorie gaat namelijk uit van het axioma dat individuen de fundamentele behoefte hebben om bij een sociale groep te behoren. In het algemeen is dit de groep waarbinnen ze worden geboren en gesocialiseerd (Scheepers, Eisinga & Linssen, 1994). Men beschouwt zich als lid van die groep(en), waarvan de waarden overeenkomen met de eigen waarden. Men identificeert zich door middel van sociale contacten. Kenmerken van de eigen groep welke van belang of waardevol worden geacht percipieert men positief. Kenmerken die men bij andere groepen waarneemt, beschouwt men negatief. Dit wordt sociale identificatie en sociale contra-identificatie genoemd (Eisinga & Scheepers, 1989). Maar wanneer sommige leden van etnisch-culturele minderheidsgroepen hogerop komen, kunnen zij zich hierdoor minder verbonden voelen met de etnische herkomstgroep. Door Taylor en Moghaddam (1987) wordt dit de exit-hypothese genoemd. Zij zullen zich in toenemende mate gaan identificeren met andere hoogopgeleiden en andere mensen met een hoge sociaal-economische status en minder met de herkomstgroep. Deze stelling wordt ondersteund door de similarity-attraction hypothese (Byrne, 1969), welke stelt dat veronderstelde gelijkheid tussen personen en/of groepen leidt tot wederzijdse aantrekking (Osbeck, Moghaddam & Perreault, 1997) en dus tot sociaal contact. Daarenboven weten we uit eerder onderzoek dat met name hoogopgeleide autochtone mensen meer dan laagopgeleide autochtonen openstaan voor contact met andere etnische groepen (Hamberger & Hewstone, 1997). Dit alles leidt tot de hypo-

thesen dat hoger opgeleide leden van etnisch-culturele minderheidsgroepen en leden met een hogere sociaal-economische status meer contact met autochtonen hebben dan lager opgeleide leden en leden met een lagere sociaal-economische status.

De klassieke assimilatietheorie stelt dat etnisch-culturele minderheidsgroepen, naarmate ze langer in een land verblijven, steeds minder herkenbaar zijn als aparte etnische groep en dat zij zichzelf uiteindelijk een gelijke toegang tot de kansenstructuur van de maatschappij verschaffen (Zhou, 1997). In termen van generaties gesproken betekent dit dat eerste-generatie-migranten zich in vergelijking met latere generaties sterker op de eigen groep en de eigen cultuur richten. Tweede- en latere-generatie-migranten groeien op en gaan naar school in de ontvangende samenleving. Hierdoor zullen zij zich volgens de klassieke assimilatietheorie meer richten op de cultuur van de ontvangende samenleving en minder te onderscheiden zijn als een etnische minderheid. Dit leidt tot de hypothese dat tweede-generatie-migranten meer contact met autochtonen hebben dan eerste-generatie-migranten.

Op basis van onderzoek naar aspecten van sociaal kapitaal (Scheepers, Te Grotenhuis & Gelissen, 2002) leiden we nog een tweetal hypothesen af. Scheepers e.a. hebben verschillen in sociaal contact tussen Europese landen proberen te verklaren. Uit dit onderzoek komen met betrekking tot contact met vrienden de volgende bevindingen naar voren. Ten eerste blijken getrouwde en ongehuwd samenwonende mensen minder contact te hebben met vrienden dan alleenstaanden. Daarnaast blijkt dat mensen woonachtig in rurale gebieden of middelgrote steden meer contact met vrienden hebben dan mensen woonachtig in de grote stad. In deze bijdrage kijken we of deze bevindingen ook opgaan voor leden van etnisch-culturele minderheidsgroepen.

Een laatste verwachting die we opstellen heeft betrekking op taalbeheersing. We verwachten dat mensen die de Nederlandse taal niet goed beheersen minder contact met autochtonen hebben dan mensen die de Nederlandse taal wel goed beheersen. Deze verwachting is niet gestoeld op bestaande theorieën of eerder onderzoek, maar op het alledaagse leven. Om contact met elkaar te hebben, zul je elkaar moeten begrijpen. Wanneer je niet dezelfde taal spreekt, zal dit zeer lastig zijn. Bovenstaande is niet in overeenstemming met het onderzoek naar sociaal-culturele integratie van Dagevos (2001). Waar in eerder onderzoek (Veenman, 1994; Vermeulen & Penninx, 1994) twee indicatoren van sociaal-culturele integratie worden onderscheiden, de contacten die men heeft met de autochtone bevolking en de culturele oriëntatie op de ontvangende samenleving, beschouwt Dagevos taalbeheersing als een derde indicator van sociaal-culturele integratie. Dagevos beschouwt deze drie dimensies van sociaal-culturele integratie als één schaal en hij kijkt niet naar de onderlinge afhankelijkheid. Wij zijn van mening dat dit theoretisch niet juist is. Volgens ons dient men de Nederlandse taal enigszins te beheersen voor men contacten met autochtonen aangaat. Vandaar dat we taalbeheersing beschouwen als een determinant van sociale contacten met autochtonen en meenemen in de analyse ter verklaring van verschillen tussen de vier etnische groepen in de mate van sociaal contact met autochtonen.

4. Data

Voor deze bijdrage hebben we gebruikgemaakt van secundaire analyses op data die afkomstig zijn uit het onderzoek Sociale Positie en Voorzieningengebruik Allochtonen (verder te noemen SPVA) uit 1994. Het doel van de SPVA is tweeledig. Ten eerste wil men met dit onderzoek de verschillen in sociaal-economische positie tussen de vier grootste etnische minderheidsgroepen en autochtonen in beeld brengen. Ten tweede wil men gegevens in de tijd kunnen vergelijken (Martens, 1995). De onderwerpen die in de vragenlijst aan bod komen, zijn algemene vragen over het huishouden, vragen met betrekking tot onderwijs, arbeid, inkomen, huisvesting, sociale contacten, taalvaardigheid en enkele vragen over de sociaal-economische positie van de ouders.

Voor de steekproeftrekking is op basis van de spreiding van de vier te onderzoeken allochtone bevolkingsgroepen over gemeentegrootteklassen en regio's een dertiental gemeenten geselecteerd. Voor iedere gemeente is per etnisch-culturele minderheidsgroep een aselechte steekproef getrokken van hoofden van huishoudens. Binnen de geselecteerde huishoudens zijn alle personen benaderd die op het adres woonachtig zijn en tot het huishouden behoren. Om het eerste doel van de SPVA te realiseren is binnen de geselecteerde gemeenten ook de autochtone bevolking bij het onderzoek betrokken (Martens, 1995).

Het veldwerk heeft plaatsgevonden van februari tot en met september 1994. Aan de hoofden van de geselecteerde huishoudens is een hoofdvragenlijst voorgelegd en aan de inwonende gezinsleden vanaf 12 jaar een mini-vragenlijst. De hoofdvragenlijst is uitgebreider dan de mini-vragenlijst. Aangezien niet alle voor ons onderzoek van belang zijnde variabelen in de mini-vragenlijst zitten, kunnen we alleen de gegevens van de hoofden van de huishoudens meenemen. Dit betekent dat voor vrouwen en jongeren de steekproef niet representatief is en dat we over deze groepen geen generaliseerbare uitspraken kunnen doen.

5. Operationalisering

De mate van (vrijwillig en informeel) contact met autochtonen is gemeten aan de hand van de frequentie waarmee men bezoek krijgt van autochtonen, de frequentie waarmee men in de vrije tijd omgaat met autochtonen en de groep waar men het meest contact mee heeft in de vrije tijd. Deze drie items bleken een goede schaal te vormen (Cronbach's alfa: 0,72). De schaal is geconstrueerd door de gemiddelde score te nemen over de drie items waarbij men op één van de drie items een missing mocht scoren. Hoe hoger de score, hoe meer contact men heeft met autochtonen.

In tabel 1 staat per etnisch-culturele minderheidsgroep de frequentieverdeling van de drie items op basis waarvan de schaal contact met autochtonen is geconstrueerd. Uit deze tabel valt te lezen dat Turken vooral met landgenoten omgaan, dat Marokkanen het minst vaak contact met autochtonen hebben en dat Antillianen het meest contact met autochtonen hebben. Op de precieze mate van contact van de vier groepen en de verklaring van de verschillen tussen de vier groepen komen we later in deze bijdrage terug.

Tabel 1: Frequentieverdelingen van de 'contact met autochtonen'-items (in procenten)

Variabele	Categorieën	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
Contact in vrije tijd met autochtonen	Meer met landgenoten	55,2	32,1	29,5	22,8
	Met beide evenveel	30,0	46,9	44,0	32,1
	Meer met autochtonen	14,7	21,0	26,5	45,0
Krijgt bezoek van autochtonen	Nooit	32,2	42,3	27,8	23,4
	Soms	50,3	45,2	40,3	35,9
	Vaak	17,5	12,5	31,9	40,7
Gaaf in vrije tijd om met autochtonen	Nooit	32,7	44,6	22,3	17,0
	Soms	48,3	42,0	40,0	33,4
	Vaak	19,0	13,4	37,7	49,5

BRON: Sociale Positie en Voorzieningsgebruik Allochtonen, 1994

Als opleidingsniveau van de respondenten is de hoogst voltooide opleiding in het binnen- of buitenland genomen. Wanneer men nog met een hogere dan de reeds voltooide opleiding(en) bezig is, dan is deze opleiding als opleidingsniveau van de respondent genomen. De variabele opleidingsniveau is opgedeeld in de volgende negen categorieën: geen opleiding, basisonderwijs, lbo, mavo, mbo, havo, vwo, hbo en wo.

Om de sociaal-economische status van de respondenten weer te geven zijn respondenten die 18 uur of meer per week werken afhankelijk van hun beroep ingedeeld in één van de volgende categorieën: wetenschappelijke beroepen, hogere beroepen, middelbare beroepen, lagere beroepen of elementaire beroepen. Respondenten die minder dan 18 uur per week werken of niet werken, zijn ingedeeld naar hun voornaamste 'bezigheid'. Hieruit volgen de categorieën: WAO/AOW/VUT, scholier/student, werkloos/werkzoekend en huisman/ huisvrouw. Deze negen categorieën samen vormen de variabele beroep/bezigheid.

Voor het onderscheiden van de verschillende generaties migranten is gebruikgemaakt van een indeling volgens Tesser e.a. (1999). Zij onderscheiden een vijftal categorieën. De gebruikelijke categorieën, eerste en tweede-generatie-migrant, zijn beiden in tweeën opgedeeld. Onder eerste-generatie-migrant worden die mensen verstaan die bij migratie 18 jaar of ouder waren. De eerste-generatie-migrant is opgesplitst in de categorie eerste-generatie-migrant die voor of in 1980 naar Nederland zijn geïmmigreerd en de categorie eerste-generatie-migrant die na 1980 naar Nederland zijn geïmmigreerd. Deze grens is gelegd, aangezien de grote vestigingsgolven plaatsvonden voor 1981, toen er beperkingen werden gesteld in het toelatingsbeleid (Tesser e.a., 1999). Degenen die jonger dan 18 jaar waren bij migratie en degenen die in Nederland geboren zijn, worden beschouwd als tweede-generatie-migrant. Tweede-generatie-migrant zijn opgedeeld in de zogenaamde tussengeneratie en de 'echte' tweede-generatie-migrant. Onder de tussengeneratie worden diegenen verstaan die tussen hun zesde en 18^e jaar naar Nederland zijn gekomen. De tweede-generatie-migrant zijn diegenen die voor hun zesde jaar naar Nederland zijn gekomen of die in Nederland geboren zijn.

Onder de variabele burgerlijke staat vallen de volgende categorieën: gehuwd, niet gehuwd

samenwonend, gehuwd geweest of alleenstaand. De variabele met betrekking tot de woonplaats van de respondenten is ingedeeld op basis van de inwoneraantallen van gemeenten in Nederland op 1 januari 1995 (CBS, 1996). Deze variabele bestaat uit acht categorieën waarvan de eerste vier categorieën de vier grote steden/gemeenten zijn (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht). Deze vier zijn opgenomen als aparte categorie, enerzijds aangezien per minderheidsgroep een groot aantal in deze gemeenten woont, anderzijds omdat deze gemeenten sterk qua inwoneraantal van elkaar en van de overige gemeenten verschillen. Categorie vijf zijn de gemeenten met een inwoneraantal tussen 150.000 tot 200.000. Categorie zes bevat de gemeenten met een inwoneraantal tussen de 100.000 en 150.000. In categorie zeven vallen de gemeenten met een inwoneraantal tussen 50.000 en 100.000. In categorie acht ten slotte vallen de gemeenten met minder dan 50.000 inwoners.

Taalbeheersing is gemeten door zowel te kijken naar de beheersing van de Nederlandse taal als naar het gebruik van het Nederlands. Items met betrekking tot beheersing van de Nederlandse taal zijn: de moeite die men heeft met Nederlands in gesprekken, de moeite met de Nederlandse taal in kranten en dergelijke en of men hulp vraagt bij het invullen van Nederlandse formulieren. Met betrekking tot het gebruik van de Nederlandse taal is gekeken of men Nederlands spreekt met hun partner en/of kind(eren). Deze vijf items blijken een goede schaal te vormen voor het meten van beheersing van de Nederlandse taal (Cronbach's alfa: 0,72). Om het aantal missings te beperken, mochten respondenten op één van de voor hen van toepassing zijnde variabelen een missing scoren. Bij deze variabele geldt, hoe hoger de score, hoe beter de taalbeheersing. In de analyse controleren we tevens voor geslacht.

6. Analyse

De mate waarin Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen contact hebben met autochtonen, is voor een deel af te lezen uit tabel 1. Naast deze bivariate beschrijving hebben we per etnische groep de gemiddelde score op de schaal 'contact met autochtonen' berekend. Deze resultaten staan in tabel 2. Voor de berekening van de gemiddelde scores is een regressieanalyse uitgevoerd met contact met autochtonen als afhankelijke variabele en etnische herkomstgroep als onafhankelijke variabele. We kijken naar de verschillen tussen de etnische groepen. In tabel 2 is met betrekking tot etniciteit de Antilliaanse groep opgenomen als referentiecategorie. Een significant verschil van een categorie van de dummyvariabele houdt in dat deze categorie significant van de referentiecategorie afwijkt (Hardy, 1993).

Ter beantwoording van de vraag of en in hoeverre de verschillen tussen de vier onderzochte etnische groepen te verklaren zijn door rekening te houden met individuele kenmerken, is een regressieanalyse uitgevoerd met contact met autochtonen als afhankelijke variabele en etniciteit, opleiding, beroep/bezigheid, generatie, burgerlijke staat, woonplaats, taalbeheersing en geslacht als onafhankelijke variabelen. Met uitzondering van taalbeheersing zijn de onafhankelijke variabelen in de regressieanalyse opgenomen als dummyvariabele. Tevens hebben we voor de onafhankelijke variabelen zogenaamde compounds (Eisinga, Scheepers & Van Snippenburg, 1991) berekend. Met

compounds kunnen de effecten van de onafhankelijke variabelen met elkaar vergeleken worden. Voor de interpretatie van de effecten van de onafhankelijke variabelen kunnen ze niet gebruikt worden. Het is enkel een middel om een beeld te geven hoe de verschillende onafhankelijke variabelen qua sterkte van elkaar verschillen wat betreft hun invloed op de afhankelijke variabele.

7. Resultaten

Uit tabel 2 blijkt dat de genoemde etnische groepen (Surinamers, Turken en Marokkanen) minder sociale contacten met autochtonen hebben dan de Antillianen. De Antillianen hebben met andere woorden het meest contact met autochtonen gevolgd door de Surinamers, de Turken en de Marokkanen. Of deze drie groepen ook onderling significant van elkaar verschillen, valt niet uit tabel 2 af te lezen. Om dit te achterhalen zijn de gemiddelde scores van de vier groepen op de variabele 'contact met autochtonen' met elkaar vergeleken en voor iedere combinatie van twee groepen is een simpele t-test uitgevoerd om te kijken of het verschil tussen de groepen significant is. Uit deze t-testen blijkt dat alle gemiddelden significant van elkaar verschillen.

Tabel 2: Regressievergelijkingen ter verklaring van de verschillen tussen de vier etnische groepen in de mate van sociaal contact met autochtonen en compounds ter vergelijking van de sterkte van de onafhankelijke variabelen op sociaal contact met autochtonen

<i>Variabelen</i>	<i>Categorieën</i>	<i>Contact met autochtonen B</i>	<i>Contact met autochtonen B</i>	<i>Compounds B</i>
Etniciteit	Turken	-0,451**	-0,046	0,091**
	Marokkanen	-0,531**	-0,091*	
	Surinamers	-0,183**	-0,164**	
	Antillianen (ref. cat.)			
Opleidingsniveau	Geen voltooide opleiding (ref.cat.)			0,132**
	Basisonderwijs		-0,013	
	Lbo		0,066	
	Mavo		0,049	
	Mbo		0,036	
	Havo		0,233**	
	Vwo		0,189**	
	Hbo		0,150**	
	Wo		0,322**	
Beroep/bezigheid	Wetenschappelijke beroepen		0,046	0,061**
	Hogere beroepen		0,102	
	Middelbare beroepen		0,088*	
	Lagere beroepen		-0,012	

Tabel 2: Vervolg

<i>Variabelen</i>	<i>Categorieën</i>	<i>Contact met autochtonen B</i>	<i>Contact met autochtonen B</i>	<i>Compounds B</i>
Generatie	Elementaire beroepen WAO/AOW/VUT (ref. cat.)		-0,011	
	Scholier/student		0,029	
	Werkloos/werkzoekend		-0,000	
	Huisvrouw/huisman		-0,030	
	Eerste generatie voor 1980 (ref. cat.)			0,188**
	Eerste generatie na 1980		-0,068*	
	Tussengeneratie		0,038	
	Tweede generatie		0,363**	
Burgerlijke staat	Gehuwd (ref. cat.)			0,069**
	Samenwonend, niet gehuwd		0,137**	
	Alleenstaand, gehuwd geweest		0,097*	
Stedelijkheid	Alleenstaand, nooit gehuwd		0,049	
	Amsterdam		0,010	0,140**
	Rotterdam (ref. cat.)			
	Den Haag		-0,037	
	Utrecht		0,161**	
	150.000-200.000 inwoners		0,207**	
	100.000-150.000 inwoners		0,081	
	50.000-100.000 inwoners		0,142**	
Taalbeheersing	Minder dan 50.000 inwoners		0,190**	
			0,332**	0,351**
Geslacht	Mannen (ref. cat.)			0,047*
	Vrouwen		-0,068*	
Constante		2,178**	1,023**	
Verklaarde variantie (%)		9,6	32,9	
Aantal valide cases		3.023	2.717	

** = $p < 0,01$; * = $p < 0,05$

BRON: Sociale Positie en Voorzieningsgebruik Allochtonen, 1994

De resultaten ter beantwoording van de verklaringsvraag staan in de tweede kolom met resultaten van tabel 2. Wat als eerste opvalt aan de tabel is dat het gevonden verschil tussen Antillianen en Turken wat betreft de mate van contact met autochtonen niet meer significant is en dus verklaard wordt door het opnemen van de verschillende onafhankelijke variabelen. Het verschil tussen Antillianen en Marokkanen en het verschil tussen Antillianen en Surinamers blijft bestaan, maar wordt wel kleiner. De afname van het verschil tussen Antillianen en Marokkanen

is een stuk groter dan de afname van het verschil tussen Antillianen en Surinamers.

Met betrekking tot opleiding was de verwachting dat leden van etnisch-culturele minderheidsgroeperingen met een hogere opleiding meer contact met autochtonen hebben dan leden van etnisch-culturele minderheidsgroeperingen met een lagere opleiding. Deze verwachting wordt duidelijk ondersteund door de resultaten. Vergeleken met mensen zonder opleiding hebben diegenen die tenminste de HAVO hebben voltooid (of er nog mee bezig zijn) meer contact met autochtonen. Gezien de resultaten mag er echter niet gesteld worden dat ieder hoger niveau van voltooid onderwijs leidt tot een toename van de mate van contact met autochtonen.

De verwachting met betrekking tot de relatie tussen beroep/bezigheid en contact met autochtonen is dat leden van etnisch-culturele minderheidsgroeperingen in hogere beroepen meer dan leden van etnisch-culturele minderheidsgroeperingen in lagere beroepen contact hebben met autochtonen. Op grond van de resultaten in tabel 2 blijkt deze verwachting niet geheel op te gaan. Vergeleken met uitkeringsgerechtigden hebben alleen mensen met een middelbaar beroep meer contact met autochtonen. Allochtonen met een hoger of wetenschappelijk beroep hebben weliswaar meer contact met uitkeringsgerechtigden, maar deze verschillen zijn niet significant. Waarschijnlijk is dit te verklaren door het kleine aantal respondenten in deze categorieën en het feit dat de mate van contact met autochtonen op het werk geen deel uitmaakt van de afhankelijke variabele.

Met betrekking tot de onderscheiden generaties migranten werd aan de hand van de klassieke assimilatietheorie de hypothese gesteld dat de tweede-generatie-migrantten meer contact met autochtonen hebben dan eerste-generatie-migrantten. Uit tabel 2 blijkt dat deze verwachting opgaat. Door de opsplitsing van de onderscheiden generaties migrantten in vier categorieën zijn er duidelijke verschillen ontstaan tussen eerste en tweede-generatie-migrantten. De eerste-generatie-migrantten zijn opgedeeld in een categorie die voor 1980 naar Nederland is geïmmigreerd en in een categorie die na 1980 naar Nederland is gekomen. Uit de resultaten blijkt nu dat migrantten van voor 1980 meer dan migrantten van na 1980 contact met autochtonen hebben. Dit is in overeenstemming met de klassieke assimilatietheorie. Binnen de tweede-generatie-migrantten heeft de tussengeneratie niet meer contact met autochtonen dan de eerste generatie die voor 1980 naar Nederland is gekomen. De feitelijke tweede-generatie-migrantten hebben wel meer contact met autochtonen dan de eerste-generatie-migrantten. Van de tussengeneratie zou je echter op basis van de klassieke assimilatietheorie mogen verwachten dat ze meer contact met autochtonen zouden hebben dan de referentiecategorie, aangezien de tussengeneratie voor een deel opgevoed en opgegroeid is in het (im)migratieland.

Met betrekking tot de burgerlijke staat hebben we de verwachting uitgesproken dat gehuwde en samenwonende mensen behorende tot een etnisch-culturele minderheidsgroep minder contact hebben met autochtonen dan alleenstaande mensen behorende tot een etnisch-culturele minderheidsgroep. De verwachting is dat dit verschil tussen gehuwden/samenwonenden en alleenstaanden voor alle 'soorten' alleenstaanden geldt. In tabel 2 staan de afwijkingen in de mate van contact met autochtonen ten opzichte van de groep gehuwden. Uit deze resultaten blijkt de hypothese met betrekking tot burgerlijke staat niet op te gaan. Ten eerste is het zo dat samenwonenden meer contact met autochtonen hebben dan gehuwden. Tevens blijkt dat dit

ook geldt voor alleenstaanden die ooit gehuwd zijn geweest, maar niet voor alleenstaanden die nooit gehuwd zijn geweest. Deze groep heeft niet meer of minder contact met autochtonen dan de gehuwden.

Voorts hebben we verondersteld dat allochtonen woonachtig in middelgrote steden of rurale gebieden meer contact met autochtonen hebben dan mensen die in de grote stad wonen. Vergeleken met mensen woonachtig in Rotterdam wordt deze hypothese redelijk ondersteund. Het is echter niet zo dat hoe minder inwoners de gemeente telt, des te meer contact met autochtonen men heeft. Uit de resultaten blijkt namelijk dat mensen die in gemeenten met 100.000 tot 150.000 inwoners wonen, niet meer contact met autochtonen hebben dan mensen die in Rotterdam wonen. Leden van etnisch-culturele minderheidsgroepen die in Utrecht wonen hebben daarentegen wel meer contact met autochtonen dan Rotterdamse etnisch-culturele minderheden, ook al heeft Utrecht meer dan 200.000 inwoners. De variabele woonplaats werkt dus niet helemaal zoals verondersteld, maar de verwachting gaat voor een groot gedeelte op. De hypothese met betrekking tot taalbeheersing hoeft niet verworpen te worden. Naarmate men de Nederlandse taal beter beheerst, heeft men meer contact met autochtonen. Dit verband komt duidelijk naar voren in de resultaten.

De compounds in tabel 2 tonen dat taalbeheersing het belangrijkste effect heeft op de contacten die etnische groepen onderhouden met de autochtone bevolking. Daarnaast spelen ook het opleidingsniveau, de generatie van migratie en de plaats waar men woont een belangrijke rol. Deze vier onafhankelijke variabelen hebben allen een sterker effect dan etniciteit, wat betekent dat taalbeheersing, het opleidingsniveau, de generatie van migratie en de plaats waar men woont belangrijker zijn dan de etnische herkomst wat betreft de mate van contact met autochtonen. Ten slotte komt uit tabel 2 naar voren dat vrouwen van allochtone afkomst minder contact hebben met autochtonen dan mannen van allochtone afkomst en dat geslacht van de opgenomen onafhankelijke variabelen de zwakste predictor van sociale integratie is.

8. Conclusie en discussie

In dit artikel is de sociale integratie van allochtonen onderzocht. Het blijkt dat de mate van sociale integratie verschilt tussen Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. De laatste groep blijkt de meeste sociale contacten te hebben met autochtonen, dan de Surinaamse groep, dan de Turken en ten slotte de Marokkanen. Verder is onderzocht of en in hoeverre deze verschillen in contact met autochtonen tussen de vier etnische groepen te verklaren zijn door rekening te houden met individuele kenmerken. Door rekening te houden met de invloed van opleiding, sociaal-economische status, generatie, burgerlijke staat, woonplaats, de beheersing van de Nederlandse taal en geslacht blijkt het verschil in sociale integratie tussen Turken en Antillianen verklaard te worden. Het verschil tussen Marokkanen en Antillianen wordt voor een groot gedeelte verklaard en het verschil tussen Surinamers en Antillianen wordt slechts licht verklaard.

Opleiding, de generatie waartoe men gerekend wordt, de plaats waar men woont en taalbe-

heersing spelen een belangrijke rol in de verklaring van verschillen in sociale integratie. Hoger opgeleiden hebben meer contact met autochtonen dan lager opgeleiden. Tweede-generatie-migranten hebben meer contact met autochtonen dan eerste-generatie-migranten. Binnen de eerste-generatie-migranten hebben diegenen die reeds langer in Nederland verblijven meer contact met autochtonen dan mensen die korter in Nederland verblijven. Binnen de tweede-generatie-migranten hebben diegenen die in Nederland zijn geboren of op zeer jonge leeftijd naar Nederland zijn gekomen meer contact met autochtonen dan mensen die tussen hun zesde en 18^e levensjaar naar Nederland zijn gekomen. Leden van etnisch-culturele minderheidsgroepen woonachtig in de grote stad hebben minder contact met autochtonen dan leden van etnisch-culturele minderheidsgroepen die in kleinere gemeenten wonen. Dit is overeenkomstig onze verwachting op basis van het onderzoek van Scheepers e.a. (2002). De verklaring hiervoor is waarschijnlijk dat het 'ons-kent-ons'-gehalte in kleinere plaatsen een stuk groter is dan in grotere steden. Het leven in deze steden is wellicht een stuk anoniemer. Daarnaast blijkt dat hoe beter men de Nederlandse taal beheerst, des te meer contact men heeft met autochtone Nederlanders.

Met betrekking tot burgerlijke staat waren de resultaten niet overeenkomstig onze verwachting. Uit de analyse blijkt dat samenwonenden meer contact met autochtonen hebben dan gehuwden. Tevens blijkt dat dit ook geldt voor alleenstaanden die ooit gehuwd zijn geweest, maar niet voor alleenstaanden die nooit gehuwd zijn geweest. Deze groep heeft niet meer of minder contact met autochtonen dan de gehuwden. Deze resultaten zijn achteraf evenwel plausibel. Je kunt namelijk veronderstellen dat leden van etnisch-culturele minderheidsgroeperingen over het algemeen traditionelere opvattingen hebben dan autochtonen. Met betrekking tot burgerlijke staat betekent dit dat 'moderne' samenlevingsvormen, zoals onder andere ongehuwd samenwonen, minder vaak voorkomen onder de etnische groepen. Van leden van etnische groepen die wel ongehuwd samenwonen kun je dus verwachten dat ze modernere opvattingen hebben en daarom meer gelijkenis vertonen met autochtonen die dezelfde moderne opvattingen hebben. Dezelfde redenering kan deels gevolgd worden voor alleenstaanden die ooit gehuwd zijn geweest. Gescheiden mensen zouden meer moderne opvattingen kunnen hebben dan hun afkomstgenoten. Echter, voor weduw(nar)en geldt dit hoogstwaarschijnlijk niet.

De resultaten ter verklaring van de verschillen in sociale integratie tussen de etnische groepen zijn opmerkelijk te noemen in vergelijking met het onderzoek van Dagevos (2001). Verschil tussen dit artikel en het onderzoek van Dagevos is dat Dagevos sociale én culturele integratie onderzoekt, maar vooral dat Dagevos taalbeheersing als indicator van sociaal-culturele integratie beschouwt en niet als determinant ervan. Wij menen evenwel dat taalbeheersing een determinant is van sociale integratie en uit onze wijze van modelleren blijkt dat het de belangrijkste is. Echter, willen we weten wat de juiste wijze van modelleren is, taalbeheersing als indicator van sociaal-culturele integratie of taalbeheersing als determinant van sociale integratie, dan kunnen we niet zonder longitudinale data of data uit een panelonderzoek.

Noten

1. Gijs Weijters is als junior-onderzoeker verbonden aan de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Katholieke Universiteit Nijmegen. Peer Scheepers is hoogleraar Methoden en Technieken van Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek binnen dezelfde faculteit. Dit artikel is gebaseerd op de doctoraalscriptie Sociologie van Gijs Weijters. Correspondentieadres: Faculteit Sociale Wetenschappen, Sectie Methoden, Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen, e-mail: g.weijters@maw.kun.nl.
2. Dagevos vindt op statistische grond dat de drie dimensies van sociaal-culturele integratie sterk samenhangen en hij constateert op basis hiervan dat de diverse dimensies niet onafhankelijk van elkaar zijn en elkaar wederkerig beïnvloeden. Dit is voor hem reden taalbeheersing niet op te nemen ter verklaring van de verschillen tussen etnische groepen in de mate van sociaal-culturele integratie, maar als een dimensie van sociaal-culturele integratie.
3. De vijfde categorie die door Tesser e.a. (1999) onderscheiden wordt, zijn de gezinsvormende migranten. Hierbij gaat het om migranten die zich als partner hebben aangesloten bij een nakomeling. Volgens de toelatingsregels dient zo iemand bij migratie 18 jaar of ouder te zijn. Deze categorie is een eerste-generatie-migrantengroep. Vanwege de nogal vage omschrijving van de categorie en aangezien de respondenten die in dit artikel gebruikt worden allen hoofd van het huishouden zijn en dus waarschijnlijk in één van de andere categorieën van migratietype vallen, worden de gezinsvormende migranten niet als een aparte categorie van migratietype opgenomen.
4. Deze bevinding gaat ook op voor de contacten die autochtonen met allochtonen hebben. Uit onderzoek van Hamberger en Hewstone (1997) blijkt dat hoger opgeleide autochtonen meer contact met allochtonen hebben dan lager opgeleide autochtonen. Hoger opgeleiden staan blijkbaar meer open voor andere etnische groepen dan lager opgeleiden.

Literatuur

- Byrne, D. (1969). Attitudes and attraction. *Advances in experimental and social psychology*, 4, 35-89.
- C.B.S. (1996). *Statistical Yearbook 1996*. Voorburg/Heerlen: C.B.S.
- Dagevos, J. (2001). *Perspectief op integratie. Over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland*. Den Haag: W.R.R.
- Eisinga, R. & Scheepers, P. (1989). *Etnocentrisme in Nederland, theoretische en empirische modellen*. Nijmegen: I.T.S.
- Eisinga, R., Scheepers, P. & Snippenburg, L. van (1991). The standardized effect of a compound of dummy variables or polynomial terms. *Quality & Quantity*, 25, 103-114.
- FORUM (1999). *De Uitdaging. Strategische visie van FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling*. Utrecht: FORUM.
- Hamberger, J. & Hewstone, M. (1997). Inter-ethnic contact as a predictor of blatant and subtle prejudice: Tests of a model in four West European nations. *British Journal of Social Psychology*, 36, 2, 173-190.
- Hardy, M. (1993). *Regression with dummy variables*. Newbury Park: Sage.
- Hewstone, M. & Brown, R. (1986). Contact is not enough: An intergroup perspective on the 'contact-hypothesis'. In: M. Hewstone & R. Brown (eds.), *Contact and conflict in intergroup encounters* (pp. 1-44). Cambridge, MA: Addison-Wesley.
- Lucassen, J. & Penninx, R. (1994). *Nieuwkomers, nakomelingen, Nederlanders: immigranten in Nederland: 1550-1993*. Amsterdam: Het Spinhuis.

- Martens, E.P. (1995). *Minderheden in beeld*. Rotterdam: ISEO.
- Martens, E.P. & Weijers, Y.M.R. (2000). *Integratie Monitor*. Rotterdam: ISEO.
- Niekerk, M. van, Sunier, T. & Vermeulen, H. (1987). *Onderzoek interetnische relaties. Literatuurstudie*. Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.
- Osbeck, L.M., Moghaddam, F.M. & Perreault, S. (1997). Similarity and attraction among majority and minority groups in a multicultural context. *International Journal of Intercultural Relations*, 21, 1, 113-124.
- Portes, A. (1998). Social capital: its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.
- Scheepers, P., Eisinga, R. & Linssen, E. (1994). Etnocentrisme in Nederland: veranderingen bij kansarme en/of geprivilegeerde groepen? *Sociologische Gids*, 94, 3, 185-201.
- Scheepers, P., Te Grotenhuis, M. & Gelissen, J. (2002). Welfare states and dimensions of social capital: cross-national comparisons of social contacts in European countries. *European Societies*, 4, 2, 185-207.
- Scheepers, P. & Janssen, J. (2001). Ontwikkelingen in het sociaal kapitaal van Nederland, 1970-1998. *Mens en Maatschappij*, 76, 3, 183-201.
- Tajfel, H. & Turner, J.C. (1979). An integrative theory of intergroup behavior. In W.G. Austin & S. Worchel (eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-47). Monterey, California: Brooks/Cole.
- Taylor, D.M. & Moghaddam, F.M. (1987). Social identity theory. In D.M. Taylor & F.M. Moghaddam (eds.), *Theories of intergroup relations. International social psychological perspectives* (pp. 59-84). Westport, Connecticut/London: Praeger.
- Tesser, P.T.M., Merens, J.G.F., Praag, C.S. van & Iedema, J. (1999). *Rapportage minderheden 1999*. Den Haag: S.C.P.
- Veenman, J. (1994). *Participatie in perspectief. Ontwikkelingen in de sociaal-economische positie van zes allochtone groepen in Nederland*. Houten/Zaventem/Lelystad: Bohn Stafleu Van Loghum/Koninklijke Vermande.
- Veenman, J. (1999). *Participatie en perspectief. Verleden en toekomst van etnische minderheden in Nederland*. Houten/Diegem/Lelystad: Bohn Stafleu Van Loghum/Koninklijke Vermande.
- Vermeulen, C.J.J. & M.J.A. Penninx (1994). *Het democratisch ongeduld: de emancipatie en integratie van zes doelgroepen van het minderhedenbeleid*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Zhou, M. (1997). Segmented assimilation. Issues, controversies, and recent research on the New Second Generation. *International Migration Review*, 31, 975-1008.